

Structurile arheologice descoperite pe suprafața străzii Șelari și a străzii Franceze (Hanul Roșu)

Virgil Apostol, Ștefan Bâlici

I.1. Strada Șelari. Tronsonul str. Lipsani – str. Covaci

Săpăturile arheologice s-au desfășurat în această zonă în două etape, prima la sfârșitul anului 2010 cu ocazia înlocuirii conductei de apă potabilă și cea de-a doua în luna august 2011 când au început lucrările de înlocuire a pavajului străzii.

Cercetările au adus la lumină vestigii arheologice aparținând laturii vestice a fortificației Curții Vechi, structuri de zidărie care descriu direcția și profilul străzii Șelari la nord de incinta Palatului Domnesc, precum și structuri de zidărie ale mai multor construcții ridicate după desființarea reședinței domnești.

Ruinele laturii vestice a zidului de incintă al Curții Vechi

Latura nordică a zidului de incintă al Curții Vechi a fost descoperită în anul 2008¹ de-a lungul frontului sudic al străzii Gabroveni – de la intersecția cu str. Șelari până la intersecția cu strada Șepcari. Cercetările arheologice de pe strada Șepcari din anul 2011 au evidențiat, în prelungirea laturii descoperite în anul 2008, un tronson din zidul de incintă, lung de 8,20 m, care continuă mai departe sub B-dul I.C. Brătianu.²

Cercetările arheologice de pe strada Șelari care fac obiectul acestui studiu au delimitat aproape tot traseul laturii vestice a incintei (mai puțin colțul sud-vestic), de la intersecția cu str. Gabroveni până la intersecția cu strada Franceză. Zidul de incintă aparține etapei de construcție de la începutul secolului al XVIII-lea (*Faza II.b*), edificată probabil din vremea lui Constantin Brâncoveanu.³

Zidul (Z5) este întărit cu contraforți puternici de circa 1 x 0,6 m, asemănători ca formă celor existenți pe latura nordică a fortificației. Elevația (cca. 75 cm grosime), zidită din cărămidă

¹ Gh. Mănușu-Adameșteanu *et al.*, *București. Centrul istoric – str. Gabroveni*, CCA 2009 (campania 2008), p. 270-271; V. Apostol, Șt. Bâlici, *Structuri arhitectural-arheologice din Centrul Istoric București*, Caiete ARA I, 2010, p. 142-146.

² Gh. Mănușu-Adameșteanu, A. Măgureanu *et. al.*, *Str. Șepcari*, cercetări inedite; V. Apostol, Șt. Bâlici, *Raport de arhitectură. Structurile arheologice descoperite pe strada Șepcari*, 2011, *inedit*.

³ V. Apostol, Șt. Bâlici, *Structuri arhitectural-arheologice din Centrul Istoric București*, Caiete ARA I, 2010, p. 143.

(28,5 x 14,5 x 4 cm) legată cu mortar (rost 2-3 cm), este așezată pe o fundație zidită în groapă extinsă cu cca. 40 cm de o parte și de alta a liniilor paramentelor.

Pe latura nordică a incintei, distanța dintre contraforți este cuprinsă între 6,50 m și 8,50 m. Pe latura vestică, doi dintre cei patru contraforți descoperiți sunt amplasați la numai 1,50 m unul față de altul. Chiar în această zonă, perpendicular pe direcția incintei, a fost descoperit un mic tronson dintr-o conductă de aducțiune a apei potabile contemporană cu zidul de incintă. Dacă conducta era suprapusă de o circulație, iar contraforții apropiați încadrau un gol, atunci este posibil să indicăm în acest loc un mic acces în incinta Curții Domnești.⁴ Într-o altă variantă de interpretare, conducta traversa zidul de incintă prin acest loc, iar dispunerea apropiată a contraforților are o justificare care nu poate fi descifrată în stadiul actual al cercetărilor.

Vestigii din secolul al XVIII-lea

Pe tronsonul cuprins între strada Lipscani și str. Gabroveni au fost descoperite două ziduri care descriu profilul străzii Șelari într-o etapă contemporană cu incinta Curții Vechi. Indiciile care sugerează această încadrare cronologică sunt următoarele: 1. zidul care descrie frontul estic (Z1) este aliniat cu traseul laturii vestice a Curții Domnești; 2. zidul care descrie frontul vestic al străzii (Z4) poate fi asociat cu zidurile descoperite pe strada Lipscani și care au fost datate în sec. al XVIII-lea. Această relaționare, în lipsa unei legături fizice depistate arheologic, a fost făcută pe baza următoarelor observații: la construcția zidurilor a fost folosit același tip de material de construcție, cărămidă de 23 x 12,5 x 4 cm (Z4) – 24 x 12 x 3,5 cm (Z35-Z38 – str. Lipscani), zidurile au adâncime de fundare similară și, nu în ultimul rând, traseele celor două ziduri sunt relativ perpendiculare, așa cum este înregistrată această intersecție în Planul Borroczyń din anul 1852.⁵ Această etapă constructivă – provenind din sec. al XVIII-lea – și-a încetat existența la mijlocul secolului al XIX-lea, probabil ca urmare a efectelor Marelui Foc.

⁴ Conducta, realizată din tuburi ceramice protejate la partea superioară cu cărămizi așezate în forma unui acoperiș în două ape poate fi încadrată cronologic în sec. al XVIII-lea. Conduțe similare au fost descoperite în ultimii ani pe str. Lipscani (intersecția cu str. Smârdan), pe suprafața imobilelor Lipscani nr. 32-34, în Piața Universității și pe str. Șepcari (intersecția cu str. Franceză).

În toate cazurile, conductele au fost datate în intervalul sf. sec. al XVII-lea – sf. sec. al XVIII-lea. (Cf. Gh. Mănuțu-Adameșteanu *et al.*, *București. Centrul Istoric. Str. Lipscani. Tronsonul dintre str. Smârdan și Bulevardul I.C. Brătianu*, CCA 2010 (campania 2009); V. Apostol, Șt. Bălăci, *op. cit.*, p. 146-148; Gh. Mănuțu-Adameșteanu *et al.*, *București. Centrul Istoric. Str. Lipscani nr. 32-34*, CCA 2011 (campania 2010); V. Apostol, Șt. Bălăci, *Structurile arheologice de pe strada Lipscani nr. 32-34*, <http://www.simpara.ro/Structuri-arheologice-din-Centrul-istoric-al-Bucurestilor-172.htm>; Gh. Mănuțu-Adameșteanu *et al.*, *Piața Universității*, cercetări inedite; V. Apostol, Șt. Bălăci, C. Apostol, *Raport de arhitectură – Structurile arheologice descoperite pe suprafața Pieței Universității*, <http://www.simpara.ro/Structuri-arheologice-din-Centrul-istoric-al-Bucurestilor-172.htm>; Gh. Mănuțu-Adameșteanu *et al.*, *Strada Șepcari*, cercetări inedite; V. Apostol, Șt. Bălăci, *Strada Șepcari*, cercetări inedite.

⁵ Planul Borroczyń (1852), Maior Baron Rudolf Arthur Borroczyń, *Planul Bukureștului. Ridicat, tras chi-publikat din porunka prea Înălțatului Domn Stăpînitor Barbu Dimitrie Știrbeiu*, 1852, colecțiile Muzeului Municipiului București.

Zidul Z4 suprapune elemente din lemn (*structură – pod?*) care provin probabil de la vechile poduri din lemn. O situație similară a fost descoperită și pe strada Lipscani, în dreptul imobilului de la nr. 34. Prin urmare, relația constructivă dintre ziduri și elementele de lemn sugerează că structurile din lemn – fragmente ale podului care reprezenta suprafața de călcare a străzilor – să provină din secolul al XVII-lea.

Structuri din secolul al XIX-lea

După incendiul din 1718 și cutremurul din 1738 Curtea Veche a pierdut funcțiunea de reședință domnească și a rămas în stare de ruină până în anul 1798 când Constantin Hangerli a scos-o la mezat. Sunt trasate atunci pe suprafața ei străzile Covaci, Șepcari, Carol I (Franceză), Soarelui, iar insulele rezultate sunt împărțite în loturi. Astfel, în jumătate de secol sunt construite locuințe, ateliere sau funcțiuni de servicii (hoteluri, bazaruri, pasaje comerciale).

Au fost reperate în sondajele arheologice ruinele a șase construcții încadrabile în două etape de edificare distincte. Patru construcții (*casa 3, 4, 5, 6*) descriu primul aliniament estic al străzii Șelari după parcelarea Curții Vechi (prima jum. a sec. al XIX-lea), iar celelalte două (*casa 7, 8*) o retragere a aliniamentului dictat de o normă de aliniere impusă probabil după Marele Foc.

Un detaliu special se conservă pe zona liberă dintre *casa 3* și *casa 4*. Pe aici trecea conducta de apă potabilă provenind din etapa anterioară. Conducta nu a fost desființată, ci a fost protejată prin construirea deasupra ei a unei bolți cilindrice cu funcțiune similară unui arc de descărcare. Considerăm că acest mod de preluare a unui element structural anterior este un indiciu suplimentar pentru propunerea în acest loc a unei intrări în Curtea Veche: prezența conductei era „anunțată” probabil de o circulație funcțională până în momentul parcelării Curții Vechi.

I.2. Strada Șelari. Tronsonul str. Covaci – str. Franceză

Ruinele laturii vestice a zidului de incintă al Curții Vechi

Săpăturile arheologice au pus în evidență pe distanța cuprinsă între intersecția cu strada Covaci și zona construcției de la nr. 13 fragmente dispartate ale zidului de incintă al Curții Vechi. Zidul este demantelat puternic, în unele zone fiind desființat în totalitate. Cu toate acestea, poate fi reconstituit traseul general, poate fi atestată configurația generală (prezența contraforților exteriori) și poate fi înțeles sistemul constructiv folosit.

Linia descrisă de frontul estic al străzii Șelari (între str. Covaci și str. Șelari nr. 13) și linia descrisă de zidul de incintă al Curții Vechi se intersectează în zona construcției de la nr. 13. Depărtarea maximă dintre cele două linii are valoarea de cca. 2 m în zona străzii Covaci. Spre sud, din punctul de intersecție menționat, zidul de incintă este complet suprapus de construcțiile existente de la numerele 13, 15, 17 și 19. În zona unde a fost identificat Hanul Verde a fost descoperit un alt fragment al zidului de incintă (*v. infra*), care permite conturarea unui traseu probabil al tronsonului suprapus de construcțiile actuale.

Fundațiile zidului de incintă, construite din cărămidă (25-27x14x4-4,5 cm) legată cu mortar, au fost consolidate suplimentar cu tiranți din lemn dispuși în lungul liniei zidului. Fragmentele conservate descriu suficient de explicit modul de construcție: „paramentul” era realizat din cărămidă dispusă cu latura lungă de-a lungul liniei zidului. Spre interior, în spatele cărămizilor de parament, erau dispuși doi tiranți masivi (cca. 20x20 cm) din lemn. Cei doi tiranți erau separați de un alt rând de cărămidă orientată cu latura lungă în mod similar celor din cadrul „paramentului”. Această formulă constructivă nu a fost probabil aplicată constant pe întreg traseul zidului. Unul dintre tronsoanele conservate prezintă o decalare a traseelor tiranților, altele prezintă o dispoziție alăturată a bânelor-tirant (*v. infra*).

I.3. Strada Franceză. Tronsonul str. Șelari – Curtea Veche (zona Hanul Roșu)

Săpăturile arheologice s-au extins la est de strada Șelari de-a lungul frontului nordic al străzii Franceze,⁶ până la limita ansamblului muzeal Curtea Veche, unde au fost identificate fragmente din fundațiile Hanului Roșu.

A fost descoperit un tronson din fundația zidului de front (Z16-Z17-Z18) și două ziduri de compartimentare (Z19, Z20). Fundațiile sunt construite prin zidire direct în groapa de fundație din cărămidă (24,5x12,5x4,5cm) legată cu mortar. Deasupra fundațiilor, înalte de cca. 1 m, se ridică un zid de elevație cu grosime mică (cca. 40 cm). Câteva aliniamente de cărămizi conservate în masa de zidărie sugerează existența unei astfel de structuri constructive.

Structurile de zidărie descoperite aparțin fazei de funcționare a Hanului Roșu construită la începutul sec. al XIX-lea după scoaterea la mezinat a Curții Vechi. Hanul a ars în anul 1838⁷ și a fost reconstruit ulterior pe aliniamentul pe care este amplasată construcția existentă azi la colțul estic

⁶ Din păcate, chiar în zona intersecției dintre strada Șelari și strada Franceză unde se afla probabil intrarea în Curtea Veche, nu au putut fi realizate săpături arheologice.

⁷ Cf. G.I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, 1899, p. 493; G. Potra, *Istoricul Hanurilor Bucureștene*, București, 1985, p. 134-136.

al intersecției străzilor Șelari cu strada Franceză. Fotografia realizată în anul 1856 de Ludwig Angerer⁸ și Planul de aliniere al zonei Sf. Dumitru din anul 1876⁹ sunt martorii acestei retrageri a fronturilor Hanului Roșu.

La mică distanță de ruinele Hanului Roșu (prima fază: cca. 1800-1838) a fost descoperit un canal boltit pentru dirijarea apelor uzate. Deasupra a două ziduri paralele (Z21, Z22), aflate la distanța de 56 cm este construită o boltă în plin cintru. Pardoseala canalului este realizată din cărămidă (27x13x4,5 cm) așezată pe cant.

I.4. Strada Șelari. Tronsonul str. Franceză – Splaiul Uniri (zona Hanul Verde)

Cercetările arheologice desfășurate în această zonă au scos la lumină ruinele laturii vestice a Hanului Verde și un fragment din zidul de incintă al Curții Vechi. Structurile de zidărie conservate ale Hanului Verde aparțin unor momente distincte de edificare și transformare.

Ruinele laturii vestice a zidului de incintă al Curții Vechi

În *încăperea 1* a Hanului Verde (*Faza II*) a fost descoperit un tronson de cca. 4,50 m din zidul de incintă al Curții Vechi. Zidul este realizat din cărămidă (30-31x15x3-3,5 cm) legată cu mortar și este consolidat cu doi tiranți din lemn dispuși probabil alăturat.

Hanul Verde – Faza I

La distanța de 2,70 m în exteriorul liniei zidului de incintă al Curții Vechi, a fost amplasat frontul vestic al Hanului Verde. Zidul dinspre strada Șelari a fost delimitat arheologic pe o lungime de cca. 17 m. Zidul are o grosime de cca. 40 cm și este construit din cărămidă (22x11x3,5 cm) legată cu mortar. Pe direcții perpendiculare pe linia zidului de front au fost descoperite două fragmente din zidurile transversale de compartimentare (Z25, Z26), câteva amprente ale unui al treilea zid de compartimentare, precum și o amprență a unui posibil traseu de zid paralel cu zidul de front.

Hanul Verde – Faza II

La mijlocul sec. al XIX-lea, hanul este reconstruit din temelii. Reprezentările hanului în documentele iconografice realizate în intervalul 1847-1911 descriu o construcție cu curte interioară, încadrată pe patru laturi de corpuri de clădire edificate probabil în mai multe etape.

Deși a fost dezvelită a suprafață mare (cca. 290 mp) din amprenta totală a hanului (cca. 990 mp), corpul vestic nu a fost delimitat complet, restul (165 mp) fiind suprapus de construcția

⁸http://2.bp.blogspot.com/_iDRlyfXvxlQ/SbApGO7TSSI/AAAAAAACV0/i6QsWShwE20/s1600-h/han+rosu-selari+1856.JPG.

⁹ P. Mortu, *Arhitectura cu specific comercial*, teză de doctorat, conducător științific Anca Brătuleanu, București, U.A.U.I.M., 2011 (mms.), fig. 92 (*Piața Sf. Anton*, A.N.I.C. – Direcția București, fond Serviciu Alinieri, Dosar 362/1876).

actuală de pe strada Franceză nr. 52. Au fost descoperite cele trei ziduri care formau fronturile spre strada Șelari, strada Franceză și spre Dâmbovița. Frontul vestic dinspre strada Șelari a fost amplasat ușor retras (cca. 80 cm) față de aliniamentul anterior al hanului. Latura nordică era retrasă cu cca. 6 m față de linia generală a aliniamentului sudic al străzii Franceze. În apropierea laturii sudice se afla până la ultima regularizare a cursului apei, malul Dâmboviței.

Paralelogramul descris de zidurile perimetrice este împărțit de trei ziduri transversale și un zid longitudinal în opt încăperi. Celor patru încăperi desfășurate de-a lungul frontului dinspre strada Șelari (*încăpere 1-4*) nu le-au corespuns la partea inferioară pivnițe. În schimb, celelalte patru încăperi (*încăpere 5-8*) aveau la subsol pivnițe (*pivniță 5-8*) acoperite cu bolți aplatizate.

Fundațiile camerelor dinspre str. Șelari au înălțime foarte mare (cca. 2,40 m) și sunt concepute special pentru amplasarea pe teren instabil. Este posibil ca apropierea cursului Dâmboviței, dar și prezența umpluturilor realizate de-a lungul timpului pentru extinderea grădinii palatului domnesc să fi determinat folosirea în masa fiecărui zid a arcelor de descărcare, a tiranților de lemn, iar pe anumite zone chiar a piloților. Vecinătatea Dâmboviței poate fi atestată de prezența unor structuri din lemn descoperite în zona *încăperii 4*.

Pivnițele de sub *încăperile 5-8* provin din două etape de construcție. Cărămizile folosite la bolțile *pivnițelor 5, 6* sunt țesute cu cele ale zidurilor transversale, în timp ce bolțile *pivnițelor 7, 8* sunt separate structural de zidurile transversale. Acestor observații li se adaugă mărturia conservată a introducerii într-o etapă ulterioară *Fazei II* a unei bolți sub nivelul *încăperii 8*: zidul de fundație Z34 este spart pentru a fi amenajat un umăr de sprijin pentru o boltă aplatizată; în zidul Z34 este spart un gol care anulează funcția statică a arcului de descărcare din masa zidului; legătura funcțională între parter și nivelul pivniței introduse sub *încăperea 8* se făcea printr-o scară realizată de-a lungul zidului Z 45; în acest scop a fost ridicat zidul Z50, au fost zidite din cărămidă sprijine pentru scară și au fost sparte în zidul Z45 lăcașuri pentru amplasarea treptelor din bârne mari din lemn. Bolta pivniței învecinate (*pivniță 7*), fiind construită în mod similar (alăturată zidurilor transversale) este posibil să fie introdusă în același moment constructiv. Cele patru pivnițe comunicau prin goluri dispuse median pe zidurile transversale. *Pivnița 4* păstrează un gol de comunicare cu restul subsolului aripii vestice.

Materialul de construcție folosit - cărămidă (25x12,5x4 cm) legată cu mortar de var - este similar pentru ambele etape constructive. În interiorul *încăperii 1* au fost descoperite două niveluri de călcare materializate prin pavaje din cărămidă (*pavaj 5, 6*) situate la o diferență de nivel mică, de cca. 20 cm. Prin urmare, este posibil ca cele două momente constructive ale *Fazei II* să se fi succedat la distanță mică de timp.